

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: “Таптым-ау сені”)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	Максимова Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

табиғаттың арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты сақтаудың маңызын көрсетеді. Жылан – өз алдына бөлек әлемнің өкілі, ал оны құрметтеу – сол әлемді мойындау деген сөз.

Әлемдік фольклорда, соның ішінде мифтер мен ертегілерде арғы әлем мен параллель әлемнің «тұрғындары», құдайлар мен жарты құдайлар, мейірімді, жағымды, сондай-ақ адамға да, Жаратушыға да зұлымдық жасауға бейім кейіпкерлер туралы оқиғалар сақталған. Мистика жанрында да мифтегі секілді оқиға тылсым күшке ие кейіпкерлердің айналысында өрбиді. Мұндағы ең жиі кездесетін кейіпкерлер өлген адамның рухы, елесі, тыныштық таппаған рухтар, әруақтар, періштелер, тылсым қабілеттерге ие кейіпкерлер (бақсы, балгер, сиқыршы, экстрасенстер, мыстандар), жан біткен заттар, үй иесі (орыс халқында домовой, неміс халқында полторгейст), жындар, перілер, перизаттар, әйел затын арбаушы жындар, ер адамды арбаушы жындар, қансорғыштар, жансорғыштар, параллель өмірдегі тіршілік иелері т.б. Екі жанрда да адам баласының тылсым тіршілік иелерімен қарым-қатынасы сөз болады[4,11].

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. – Алматы: Арыс, 2009, 752 б.
2. «Қазақстан» Ұлттық энциклопедиясы. 6 том. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» бас редакциясы, 2001. – 558 б.
3. Қазақ тілінің кірме сөздер сөздігі. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы», 2019. – 596 б.
4. Қазақ прозасындағы мистика. Ұжымдық монография. – Алматы: ЖШС «Литера-М», 2022, 296 б.
5. Қондыбай С. Толық шығармалар жинағы. Арғықазақ мифологиясы. Он бірінші кітап. – Алматы: Арыс, 2008, 520 б.
6. Қондыбай С. Толық шығармалар жинағы. Арғықазақ мифологиясы. Екінші кітап. – Алматы: Арыс, 2008, 367 б.

ОӘЖ 17.51

МЕМУАРЛЫҚ РОМАНДАРДАҒЫ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

Ғалымжанова Зәуре Тойшыбекқызы

zaure.galymzhanova@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ филология факультетінің докторанты

Ғылыми жетекшісі –ф.ғ.к., проф. Байтанасова Қ.М.

Мемуарлық романдардың әдебиеттегі орны мен оқырман санасына әсері ерекше мәнге ие. Бұл жанрдың маңыздылығы – автордың субъективті тәжірибесі арқылы тарихи шындықты қайта пайымдау мүмкіндігі. Оқырман мемуарлық романдарды оқу барысында өз санасын бұрынғы идеологиялық догмалардан тазартып, жаңа түсініктерді қабылдауға талпынады. Сонымен қатар, мемуарлық романдардың эмоционалдық және интеллектуалдық әсері ерекше байқалады.

Мемуар – құрамы жағынан көркем-деректі прозаның ең күрделі жанры. Олар мемуарлық негізге, автордың жеке қабылдауындағы өткен шақ бейнеленетін нысанға сүйене отырып анықталады. Сондай-ақ, мемуар тарихи баяндау немесе өмірбаяндық сипаттарға ие фрагменттерді де қамтиды. Автобиографиялық мотивтер – бұл жанрдың міндетті компоненті. Жазбалар мен күнделіктер мемуаршы тарапынан бастапқы дереккөздер ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Мемуарлық романдар тек деректер жиынтығы емес, сонымен қатар көркем шығарма ретінде де бағаланады. Олардың көркемдік ерекшеліктері, баяндау стилі, әдеби тәсілдер қолдануы оқырманның эстетикалық ләззат алуына себепші болады.

Мемуарлық романдар оқырманның санасында тек құжаттық мәліметтер жиынтығы ретінде ғана емес, адамның өмір жолын, өткеннің болмысын, тарихи шындықты тануға деген интеллектуалдық және эмоциялық қызығушылықты оятатын ерекше жанр ретінде көрініс табады.

Алдымен, мемуарлық романдар оқырманды өткен кезеңдерге жетелеп, сол уақыттың атмосферасын сезінуге мүмкіндік береді. Тарихи оқиғалармен байланысы бар немесе белгілі бір мәдени кезеңдерді сипаттайтын романдарда бұл ерекше байқалады. Автордың естеліктері арқылы өткен шақтың бояуын, иісін, дыбысын қайта елестетіп, сол кезеңнің рухын сезінеді. Автордың немесе кейіпкердің жеке тағдыры баяндалатын романдар оқырманын эмоционалдық тұрғыдан баурауға, жеке тұлға тағдырын зерттеуге, адамның ішкі әлеміне еніп, оның жан азабын, қуанышын, өмірге деген көзқарасын түсінуге әсер етеді.

Орыс әдебиеттанушысы Л.Гинзбург мемуарлық әдебиеттің ерекшеліктерін зерттей отырып, оның оқырманға әсерін атап өтеді. Ол мемуарлық шығармалардың субъективтілігі мен автордың жеке тәжірибесі арқылы тарихи шындықты қабылдаудың маңыздылығын көрсетеді. Л.Гинзбургтың пікірінше, мемуарлар оқырманға өткен оқиғаларды жеке көзқарас тұрғысынан түсінуге мүмкіндік береді, бұл олардың тарихи танымын байытады [1].

Мемуарлық романдарды оқу оқырманға белгілі бір тарихи кезең туралы нақтырақ түсінік қалыптастыруға көмектеседі. Мұндай шығармалар әсіресе тоталитарлық жүйелер кезеңі, соғыс жылдары немесе саяси-әлеуметтік дағдарыстар туралы жазылған романдарға қатысты болады. Өткеннің шындығын субъективті баяндаулар арқылы іздеп, сол кезеңнің ішкі қайшылықтарын түсінуге мүмкіндік береді. «Шындық табиғаты қашан да екі жақты. Ол – әрі шын, әрі шынайы емес. Шындыққа сүйенген әдебиет табиғаты да солай. Оның шын болатын себебі – ол өз дәуірінің талабы тұрғысынан түсіндіріледі, ал бір дәуір үшін қажетті шындық жалпы адамзат ұғымы тұрғысынан шын болмай қалуы мүмкін», - деген ғалым С.Қирабаевтың пікірі тарихи шындықты іздеу және түсінуге жетелейді [2, 123 б.]

Мемуарлық романдар көркемдік элементтерді пайдалану арқылы оқырманға эстетикалық қанағаттанушылық сыйлайды. Көркем баяндау тәсілдері мен тілдік ерекшеліктер оқырманды шығарманың әлеміне тереңірек ендіреді және оның әдеби талғамын жетілдіреді.

Мемуарлық романдардың негізгі ерекшеліктерінің бірі – субъективтілік. Мемуаршының өзіндік ойы мен шығармашылық интерпретациясы оқиғаларды көркемдік деңгейге дейін көтереді. Осы субъективті көзқарас арқылы оқырман шынайылықтың өзіндік бір қырын таниды.

Әдебиеттанушы ғалым Р.Нұрғали мемуарлық шығармалардың оқырманға әсерін зерттей отырып, олардың тәрбиелік және танымдық маңызын атап өтеді. Ол мемуарлар арқылы оқырман өткеннің тағылымын алып, қазіргі өміріне сабақ алатынын, мемуарлық шығармалар оқырманның тарихи санасын қалыптастыруда және жеке тұлғалық дамуына ықпал ететінін атайды [3].

Мемуарлық романдар тәуелсіздік алған елдің ұландарын әдебиетке қызықтыруда ерекше рөл атқара алады. Олардың ықпалы төмендегідей аспектілермен анықталады:

1. Өз елінің тарихын тануға деген қызығушылық - жас оқырмандар мемуарлық шығармалар арқылы елінің өткенін түсініп, оның құндылықтарын қабылдауға бейімделеді.

2. Тұлғалық қалыптасуды нығайту - мемуарлық романдарда мақсатқа жету жолындағы күрес, өмірлік қиындықтарды еңсеру мәселелері кеңінен көрініс табады. Мұндай идеялар жастарды жігерлендіреді, рухани күш береді.

3. Тарихи тұлғаларға еліктеу - шығармаларда берілген тарихи тұлғалардың қайраткерлігі мен рухани күш-жігері жас ұрпаққа үлгі ретінде көрсетіледі. Бұл олардың өзіндік болмысын қалыптастыруға ықпал етеді.

Жоғарыда санамаланған мәселелер С.Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» шығармасында көрініс тапқан. Өзінің күрес жолын, ұлт азаттығы үшін жасалған іс-әрекеттерін сипаттайтын романның әр оқиғасы жас оқырманға нағыз патриоттықтың, ерік-жігердің үлгісін көрсетеді.

«Терезеде отырып, көк белес, көк ала белес, көк далаға қараймын. Жаздың жұмсақ желі терезенің ашық көзінен кіріп, жібектей болып, бетті шарпиды. Жібек желге төсімді ашамын. Барлық денемді тосамын. Күйіп жанған денеге жібек желдің жұмсақ демі шипа тәрізді тиеді. Ұшқыр ой қапасты тастап, шарқ ұрып кетеді. Тұтқыннан босанған сұңқардай жер мен көкті кезеді. Қиырсыз кең, көк ала кілем түріндей көк майса даланы шарлайды. Бұлар сулары сылдырлап күліп, сумандап аққан орманды, елсіз тауларды кезеді. Қалың құстары мың түрлі құстары шулаған, шалқыған аққулы көлдері көк жібек сулары ирендеп аққан өзендерді кезеді. Елге барады. Елсізге барады...» [4,164б].

Тар жерде қамыққан ердің ел жайындағы естелігі мен көкейден кетпес перзенттік сағынышы осылайша қағаз бетіне түсіп, оқырманын еріксіз елжіретеді. Туған жердің құдыретін ұғындырады. Жүректегі жалынды сезімі жас оқырманға өзінің мақсатына жетуде жігер мен сенімнің қажет екенін дәлелдейді.

Мемуарлық романдар оқырманның тарихи санасын қалыптастырып, өз өміріне рефлексия жасауға көмектеседі, эмоционалдық және интеллектуалдық дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, мемуарлық романдар эстетикалық тұрғыдан да тұлғаның дүниетанымын кеңейтіп, әдебиетке деген қызығушылығын арттырады. Мемуарлық романдарда автордың жеке өмірлік тәжірибесі баяндалады. Әсіресе, қиын-қыстау кезеңдер мен өмір сынақтары кеңінен көрініс табады. Оқырман мұндай шығармалар арқылы түрлі тағдырлармен танысып, солардың өмір жолынан сабақ алады.

Жазушы С.Мұқановтың «Өмір мектебі» мемуарлық романынан еңбекқорлық пен білімге құштарлықты қалыптастыру, қарапайымдылық пен адамгершілік қағидаларын үйрету, мақсатқа жету жолындағы табандылық тәрізді тәрбиелік құндылықтарды сіңіруге болады. Автор өзі жетімдікті бастан кешкен кездері мен қиындықтары жайлы: «Адам көнбейтін қиындық жоқ. Мен масаның да азабына көндіге бастадым...Сансызбайдыкі сараң үй болып шықты: ірімшік пен құрттан басқа шайнаманы, үйінде қымызы бола тұра, айраннан басқа сусынды маған жібермейді ол... Пішеншілердің ішінде аштауы да мен болдым. Менің өлеңдер жинағыма кіріп жүрген «Жалшының зары» деген өлең дәл осы кезде жазылған еді» [5, 458б.] Өз өмірінің қасіретті күндерін боямасыз суреттеген жазушының болашаққа деген сенімі мен жақсылыққа ұмтылысы оны үздіксіз алға жетелегенін байқаймыз. Жетім баланың мұңы мен зары көп болғанымен бар күш-жігерінді салып еңбек етсең мақсатқа жетуге болатынын айқын көрсеткен.

С.Мұқановтың «Өмір мектебі» шығармасы да тарихи шындықты тануға арналған маңызды туынды. Автор өзінің жеке өмірін негізге ала отырып, қазақ халқының тұрмысы мен өмір салтына байланысты тарихи кезеңдерді шынайы түрде бейнелейді. Шығармада қоғамның түрлі әлеуметтік топтарының өмірі сипатталып, оқырманға сол кезеңдегі тарихи шындықты ұғынуға көмектеседі.

Мемуарлық романдар көбінесе жеке тұлғаның қиындықтар мен қайшылықтар арасындағы өмір жолын сипаттаумен ерекшеленеді. Оқырман автордың ішкі жан дүниесіне еніп, оның өмірлік тәжірибелерін өзіне жақын қабылдайды. Мұндай шығармалар адам табиғатын, оның болмысының күрделілігін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Ұлттық болмысты сақтау, қазақтың дәстүрлі тәрбиесі мен кеңестік жүйе арасындағы қайшылықтар, отбасы институтының маңызы, ана мен бала арасындағы байланыс мәселесінде жазушы Ш.Мұртазаның «Ай мен Айша» мемуарлық романының тәрбиелік мәні зор. Шығарманы оқи отырып анаға деген құрмет пен адалдықтың үлгісін көріп, отансүйгіштік пен ұлттық сана-сезімнің биіктігін ұғынуға жетелейді. Ана бейнесі арқылы халықтың ұлттық рухын көрсеткен бұл шығармада Айшаның төзімділігі мен қайсарлығы ерекше сипатталады.

«Ұлтымыздың мәдениеті мен әдебиетінде Шерхан Мұртазаұлы өзіндік орны ерекше дара тұлға. Жазушының шығармашылық мұрасын өскелең ұрпаққа таныту – әдебиеттегі маңызды мәселелердің бірі. Қаламгердің қай туындысын алсақ та, ұлт тарихының өткенін толғап, маңызды әлеуметтік-саяси мәселелерді тілге тиек етуімен, ел тұрмысының бет бейнесін көрсетіп, адамдар

тағдырын шынайы суреттеуімен ерекшеленеді. «Ай мен Айша» романы - жазушы Ш.Мұртазаның шоқтығы биік туындыларының бірі. «Ай мен Айша» - өткен ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ даласының үні мен тынысы, жігерлі де дана қазақ әйелінің болмысы, замана тауқыметінен ерте есейген баланың өр мінезі көрініс табады. Романдағы әрбір оқиғаның оқырманға берер тәрбиелік мәні мен құндылығы жоғары» [6].

Б.Момышұлының «Ұшқан ұя» шығармасында автор өзінің балалық шағынан бастап, жеке тұлға ретінде қалыптасу жолын бейнелейді. Қазақтың дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын, ата-анасынан алған тәрбиесін көрсетіп, оқырманға қазақ халқының рухани құндылықтарын жеткізеді. Бұл мәселенің маңызы әлі күнге өзектілігін жоғалтпағанын зерделеген зерттеуші ғалым Н.Ақыштың: «Оқырмандар ұрпағы ауысып, адамзатқа тән жекелеген ортақ ұстанымдар жаңарып, өзгерген сайын өзінің рухани-эстетикалық мықтылығымен «Ұшқан ұя» тәрізді туындылар өмір оқулығына айнала бермек. Оқиға нысанының осындай ара салмағын сараптап, бағамдай келіп, бұл шығарманы жазғандағы жазушының басты мақсаты – өзі туралы әңгімелеу емес, өзі куә болған, естіген жағдаяттарды негізге ала отырып, қазақ ұлтының адами бет-пішінін, әлеуметтік қалпын, халық ретіндегі болмыс-бітімін ашып көрсету болған деп тұжырым жасаған қисындырақ. Өйткені шығарманың кейіпкерлеріне айналған адамдардың төңірегінде өрбитін оқиғалар, әлеуметтік-моральдық және психологиялық тартыстар, бәрі тұтаса келіп, қазақ қауымы жайлы ұлағатты да танымды мәні бар келелі әңгіме құрайды», - деген пікірімен келісеміз [7,1006].

Жас оқырмандарды мемуарлық романды оқуға қызықтыру өскелең ұрпақтың тарихи санасын қалыптастыруға, рухани құндылықтарды бойларына сіңіруге және тұлғалық дамуына ықпал етері сөзсіз. Тәуелсіз елдің ұландары үшін мемуарлық шығармалар ұлттық құндылықтарды түсінуге, тарихи шындықты тануға және әдебиетке деген қызығушылықты арттыруға көмектеседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. - Ленинград, 1971. – 143 с
2. **Қирабаев С.** Ұлт тәуелсіздігі және әдебиет. – Алматы : Ғылым ғылыми баспа орталығы, 2001. – 437-б.
3. Нұрғали Р. Әуезов және алаш. – Алматы, 1997. – 98–102 б
4. Сейфуллин С.Тар жол, тайғақ кешу.-Алматы: Жазушы, 1977. – 382 б
5. Мұқанов С.Өмір мектебі. Бірінші кітап. Азапты жолда. - Алматы: «Өлке» баспасы, 2018. – 520 б
6. Жанатбекқызы Ж. Ш.Мұртазаның «Ай мен Айша» шығармасын оқытудағы инновациялық технологиялардың қолданысы. Impact Factor: SJIF 2023 - 5.95 2024 - 5.99 Педагогические науки. <https://cyberleninka.ru/article/n/sh-m-rtazany-ay-men-aysha-shy-armsyn-o-ytuda-y-innovatsiyaly-tehnologiyalardy-oldanysy/viewer>
7. Ақыш Н. Қазақ мемуарлық романы. - Алматы: Арда, 2010. – 460 б

ӘОЖ 14.09

ТҰРСЫН ЖҰРТБАЙДЫҢ «БЕСІГІНДІ ТҮЗЕ!..» ЕҢБЕГІ: МҰХТАР ӘУЕЗОВТІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАҒДЫРЫ ЖӘНЕ КӨРКЕМДІК ШЫНДЫҚ

Дәуренбек Аяжан Жарасқанқызы

ayazhan_daurenbek_03@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті 1-курс магистранты
Ғылыми жетекшісі – қауым. проф., ф.ғ.к. Кеменгер Қ. Р.